

DOI: 10.7596/taksad.v7i1.1311

Citation: Değirmenci, Y. (2018). Coğrafya Dersi Öğretim Programında Değerler. Journal of History Culture and Art Research, 7(1), 429-450. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v7i1.1311>

Coğrafya Dersi Öğretim Programında Değerler

Values in Geography Teaching Curriculum

Yavuz Değirmenci¹

Abstract

The aim of this research is to examine Geography curriculum in terms of values, which is renewed in 2017. For this purpose, which values take place in the program, the relation between values and learning outcomes, distribution of values to class levels and learning areas are examined. Document analysis as a qualitative research method is used in current research. As a result, it is found out that ten (10) different values are included in the Geography curriculum. It is noticed that values are included each grades' teaching materials in the curriculum. Additionally, it is found that numbers of the learning outcomes related to the values are intensified in 10th and 11th grades, those numbers were at a lower level in the 9th grade. When the distribution of value numbers due to learning areas is examined, "natural systems" subject has the highest one, "global environment: regions and countries" learning subject has the lowest number in terms of value distribution. As a result, it is decided the renewed program aims to raise awareness on values. Suggestions have been provided based on these results.

Keywords: Education, Geography teaching curriculum, Values.

¹ Dr. Öğr. Ü., Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkiye. E-mail: ydegirmenci@bayburt.edu.tr

Öz

Bu araştırmanın amacı, 2017 yılında yenilenen coğrafya dersi öğretim programını değerler açısından incelemektir. Bu amaç doğrultusunda programda hangi değerlere yer verildiği, değerlerin kazanımlarla ilişkisi, değerlerin sınıf düzeylerine ve öğrenme alanlarına göre dağılımı incelenmiştir. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, coğrafya dersi öğretim programında 10 farklı değer ifadesine yer verildiği tespit edilmiştir. Programda değerlere her sınıf düzeyinde yer verildiği görülmüş. 10. ve 11. sınıflarda değerlere ilişkin kazanım sayılarının yoğunluk kazandığı, 9. sınıfta ise bu yoğunluğun daha düşük düzeyde olduğu belirlenmiştir. Değer sayılarının öğrenme alanlarına göre dağılımı incelendiğinde ise “doğal sistemler” alanının ön plana çıktığı, “küresel ortam, bölgeler ve ülkeler” alanında ise bu sayının en düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak yenilenen programın değerler açısından bir farkındalık oluşturmayı amaçladığı görüşüne varılmış ve bu farkındalığı artırmak için ulaşılan sonuçlara bağlı olarak bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Eğitim, Coğrafya öğretim programı, Değerler.

Giriş

Günümüz dünyasında gelişim ve değişimin hızı her geçen gün artmakta ve bu süreç pek çok alanı etkilediği gibi toplumların da yapısını, kültürlerini, yaşam şekillerini ve değerlerini etkilemektedir. İnsanlığın, yaşanabilir ortamlara her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyması, gerek yerel gerekse küresel anlamda karşılaşılan sorunlar, çevremizde meydana gelen ve toplumları derinden etkileyen olaylar değerlerin önemini ve toplumsal açıdan değerini gün geçtikçe artırmaktadır. Bu nedenle yaşanan gelişmeler insanların özellikle son on yılda değerlere bakış açısını etkilemiş ve değerler, eğitim alanında daha fazla yer edinmeye başlamıştır.

Değer, sözlükte kıymet, önem gibi anlamlara gelen, bireylerin herhangi bir kişi, olay, varlık veya durum karşısında ortaya koyduğu duyarlılık olarak ifade edilebileceği gibi (Yaman, 2012), bir şeyin önemini belirlemeye yarayan, olanla olması gereken arasındaki ölçü, kıymet (Aydın ve Gürler, 2012; Ulusoy ve Dilmaç, 2012), önemli olduğunu düşündüğümüz şeyler veya önceliklerimiz (Slater ve Lambert, 1998), inanılan, iyi ve arzu edilen eylem (Aydın, 2010; Bilgin, 1995; Halstead ve Taylor, 2000), olarak ta tanımlanabilir. Bradshaw ve diğ., (2001) göre ise değerler, yaşamlarında seçimler yapmaları için insanlara rehberlik eder ve onlara yol gösterir. Değerler, olumlu insan davranışları için gereklidir. Eskiden beri eğitim değerler üzerine odaklanmıştır. Aslında değerler, eğitimin amaç ve hedeflerinin temelini oluştururlar. Yapılan pek çok eğitim politikalarında değerlerin geliştirilmesinde eğitimin rolüne vurgu yapılmıştır (CBSE, 2012). Değerler, inançlar, tarih, kültür, aile ve toplumun yaşam şekilleri tarafından oluşturulur. Kişinin değerleri ise, onun aldığı kararlarını, davranışlarını, seçimlerini ve toplum içinde birlikte yaşadığı insanlar üzerindeki etkisini belirler (CDÖP, 2017).

Değerler, ideal davranış biçimlerini oluşturan veya bireylerin hayatlarına kılavuzluk eden, somut olarak mevcudiyeti olmayan ancak eylemler ile ortaya çıkan ölçülerdir (Aydın, 2010). Değerler, davranışları etkilemekle birlikte neyin iyi-doğru, arzulanmış olduğu veya neyin kötü ve istenmeyen olduğuna dair yargı unsuru içerirler (Shobha ve Kala, 2015; Giddens, 2009). Değerler, nefes aldığımız oksijen gibidir. Genellikle onun varlığından habersizizdir ancak yaşamımız için vazgeçilmezdir. Aynı zamanda değerler, eylemlerimize yön verirler ve toplumsal ilişkilerimizin kalitesini etkilerler (Johnson ve Johnson, 2010). Değerler günümüz dünyasında adından sıkça bahsedilen, yerel ve küresel anlamda ilgi çekici konuların başında gelmektedir (Superka ve diğ., 1976; Totto ve diğ., 2001; Lovat ve Clement, 2008; Koh, 2012). Bu nedenle son yıllarda

insanlığın karşılaştığı ve yaşamış olduğu olaylar da dikkate alındığında eğitim alanında değerlerin daha fazla yer edindiği ve tartışılır hale geldiği görülmektedir.

Eğitim süreci sadece bilgi sağlamakla veya bireyleri başarılı kılmakla kalmaz, aynı zamanda bireylerin karakterlerini de inşa etmeyi amaçlar. Çünkü iyi vatandaşların yetiştirilebilmesi için değer temelli eğitime ihtiyaç vardır (Hawkes, 2009; Sekhar ve Emmaniel, 2012; Ulusoy ve Dilmaç, 2012; Shobha ve Kala, 2015; Pereira, 2016). Nitekim Swanson (2010)'a göre eğitim, değerlerden yoksun bırakılamaz. Eğitim kurumlarından günümüzde beklenen, bireylerin yaşam şartlarına uyum sağlamaları, onların sosyalleşmesi, içinde yaşadıkları toplumun değerlerini benimsemeleri, kültürel mirası koruma ve yaşatma bilinci oluşturmalarını sağlamaktır (Kolaç ve Karadağ, 2012). Değerler, bireylerin çevrelerindeki olay ve durumları tanıma ve anlamada kullandıkları ölçütlerdir. Bununla birlikte insan değer üretebilen tek varlık olarak kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında değerlerin önemli bir özelliği şudur ki, doğuştan bireylerle gelmez, aksine yaşanılarak ve öğrenilerek kazanılırlar. Bu nedenle değerlerin kazanımı başlı başına bir eğitim sorunudur (Yeşil ve Aydın (2007). Bireylerin yerel ve evrensel değerlere sahip olması, ancak değerler eğitimini kazanıp bunu özümsemesine bağlıdır. Bu amaçla bireylerin bilişsel olarak ahlaki değerlerin kişisel ve toplumsal hayata yapacağı olumlu etkileri fark etmesi, olumlu ve olumsuz olabilecek değerleri birbirinden ayırt etmesi ve kuralları sorgulaması gerekir (CDÖP, 2017).

Günümüz dünyasında artan küresel kaygılarla birlikte, karşılıklı iletişim, işbirliği, barış ve çevreyle uyumlu yaşama gibi değerlerin geliştirilmesine acil bir ihtiyaç vardır (Shobha ve Kala, 2015). Gerek toplumlarda, gerek kamu ve özel alanlarda, gerekse eğitim ve akademik camiada yaşanan olumsuzluklar değer eğitiminin ne denli önemli olduğunu ortaya koymaktadır (Koh, 2012). Aslında toplumlar değerleri ile var olur ve değerlerinden ötürü değerlidirler. Sosyal oluşumun temelini oluşturan değerler, toplumsal yaşam için önemlidirler. Değerlerin işlevsel olmadığı yerlerde, sosyal problemler de artar. Örneğin çevremize baktığımızda küresel ve toplumsal barışa zarar veren birçok olay gözlemlenebilir. Bu örneklerden sorumlu olan kişilere bakıldığında çoğunun değerler konusunda yeterli eğitim alamadığı anlaşılmaktadır (Türkkahraman, 2014). Kültürel, ekonomik, sosyal ve teknolojik gelişmelerin hızlı yaşandığı günümüzde, bilgi toplumuna uyum sağlamada önemli değer değişimleri yaşanmaktadır. Toplumsal değişimde öne çıkan değerler, birey ve davranışları açısından önemli görülmektedir (Altunay ve Yalçınkaya, 2011). Nitekim Yeşil ve Aydın (2007)'a göre güçlü bir toplum olma yolunda zaman ve şartlara bağlı olarak bir araya gelen insanların hedeflerine ulaşabilmesi, bireyler tarafından paylaşılan ve benimsenen değerlerin çokluğu ve bunların bağlayıcılık gücü ile doğru orantılıdır. Bireyleri bir arada tutabilecek değerlere sahip olan toplumlar varlığını devam ettirme konusunda bir adım öndedirler. Değerler, eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçasını oluşturur ve genellikle eğitim kurumlarında kazanılır (Berkant, Efendioğlu ve Sürmeli, 2014; Yaşaroğlu, 2016). Bu eğitim kurumlarının başında da hiç şüphesiz okullar gelir.

Turan ve Aktan (2008)'a göre okullar, değerler üzerine inşa edilmiş yaşam ve öğrenme alanlarıdır. Okulların görevlerinden biri de değerleri öğretmek, ahlaki gelişmelerine katkıda bulunmak ve karakterlerini pozitif yönde geliştirmektir (Akbaş, 2008). Çoğu kişi okulların bireylere akademik bilgilerin aktarıldığı ve çeşitli becerilerin kazandırıldığı bir ortam olarak düşünür. Ancak bununla birlikte okulların, bireylerin ahlak ve değer eğitimleri açısından da sorumlu oldukları söylenebilir (Korch, 2009; Lepage ve diğ., 2010; Berkowitz, 2011; Türkkahraman, 2014; Brownlee ve diğ., 2016). Ebeveynlerin okuldan beklentileri içerisinde bireylerin olumlu sosyal ve kişisel davranışlar edinmeleri yanında, onların üretken bireyler olmaları, tarihlerini, kültürlerini, geleneklerini ve değerlerini öğrenmeleri de yer almaktadır (Deroche ve Williams, 1998). Her ne kadar değerlerin öğretilmesinde okul ve aynı zamanda öğretmenler sorumlu olsalar da değerler, bireylerden bireylere ve toplumdan topluma göre değişiklik gösterebilir.

Değerlerin doğası ve yapısı evrensel olarak düşünülse de, bireylerin ve toplumların değerlere atfettikleri anlam ve önem farklılık gösterebilir. Yani değerler mutlak değildir, kişiden kişiye değişebilir (Özensel, 2003; Erden, 2004; Turan ve Aktan, 2008; Yeşil ve Aydın, 2007; Schwartz, 2012; Shobha ve Kala, 2015; Pereira,

2016). Değerler her ne kadar bireyler ve toplumlar açısından farklılık oluştursa da, bu farklılıklar birey ve toplumlar için değerlerin önemini göz ardı etmemize sebep olmaz.

Değerler, başlangıcından beri sosyal bilimlerde merkezi bir kavram olmuştur. Değerler sadece sosyolojide değil, psikoloji, antropoloji, felsefe, siyaset bilimi gibi pek çok disiplinin ilgi alanında yer edinmiştir (Superka ve diğ., 1976; Schwartz, 2012). Bu nedenle son birkaç yüzyıla bakıldığında değerler, sosyal bilim alanlarının temel tartışma konularından birini oluşturmuştur. Değerler, sosyal bilimler başta olmak üzere, matematik, iktisat ve dini bilimler gibi birçok bilim alanında kullanılmakta ve çeşitli bilim alanlarında araştırma konusu olarak ele alınmaktadır (Kaymakcan, 2010; Ulusoy ve Dilmaç, 2012). Sosyal bilimlerde değerlerin ele alınıp incelendiği bilimlerden birisi de coğrafya bilimidir.

Nitekim Lambert (1999) ve Hopwood (2008) değer eğitiminin, coğrafya eğitiminde önemli ve değerli bir yere sahip olduğunu ifade etmişlerdir. Her geçen gün coğrafya eğitiminde değerler eğitimi ile ilgili literatürün genişlediğini görmekteyiz. 1980'li yıllarda coğrafya bilimi içerisinde yaygınlaşan değerler eğitimi, 1990'lı yıllarda coğrafyanın ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmiştir (Slater, 1995; Hernando, 1998). Nitekim IGU (International Geographical Union) tarafından 1992 yılında yayınlanan raporda öğrencilerin bilgi, beceri ve tutumlarının yanında değerlerin de geliştirilmesi gerektiği ifade edilirken, dünyanın doğal ve beşeri değerlerinin önemini anlamada, insan haklarına saygı, eşitlik, çevreye karşı duyarlılık, kirlilik, atıklar, savaşlar, iklim, etnik çatışmalar, ormansızlaşma gibi pek çok konuda problemlere çözüm arama ve karar vermede tutum ve değerlerin önemine vurgu yapmaktadır (Edwards, 2002; Hopwood, 2008). Coğrafya, gerek yapısı gerekse içerisinde barındırdığı konular itibarıyla değerlerle yakından ilişkisi vardır. Nitekim Çifçi (2017) coğrafyada deprem, topraklar, iklim, göç ve yerleşme gibi pek çok coğrafi konunun değerlerle ilişkili olabileceğini ve değerlerin öğrencilere kazandırılmasında coğrafya derslerinin önemini dile getirmiştir. Çünkü Gerber (2009)'e göre tutum ve değerler, bireylerin coğrafi bilgileri kullanma biçimini etkileyebilir. Bu nedenle coğrafya eğitiminde farklı değer yaklaşımları bulunabilir.

Tablo 1: Coğrafya eğitiminde değerlere yaklaşımlar

Yaklaşım	Ayrıntılar
Değerler öğretimi	Öğrencilerin önceden belirlenmiş değerler setini benimsemelerini hedefler
Değerler analizi	Öğrenciler, değer yargılarını destekleyebilecek kanıtları araştırır ve değerlendirir
Ahlaki düşüncenin gelişimi	Öğrencilere belirli değer konularını benimseme nedenlerini tartışmaya fırsat tanır
Değerlerin açıklanması	Öğrencilerin diğerlerinininkiyle ilişkili olarak kendi değerlerinin farkına varmasına yardımcı olur
Aksiyon öğrenimi	Öğrencilerin belirli sosyal veya çevresel konularda tutum oluşturmalarında mantıklı bir temele sahip olmalarına odaklanır

(Lambert & Balderstone, 2000; Butt, 2002. Akt. Hopwood, 2008)

Değerler, coğrafya biliminin konusunu oluşturan mekân ve mekâna ait özelliklerin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesine hizmet edecektir. Bununla birlikte vatanını tanıma, vatanını sevme ve bireylerde vatan bilincinin gelişmesini de destekleyecektir (Ünlü, 2014; Aydın ve Güngördü, 2015). Coğrafya derslerinde, sosyal sorumluluk, doğal ortamlarla uyum, farklı değerlerin anlaşılması, hoşgörü, başkaları ile birlikte çalışabilme ve işbirliği gibi durumlar da dâhil olmak üzere sürdürülebilir bir yaşam için değerler bireylere kazandırılmalıdır (Tilbury, 2003). Değerler, toplumsal kontrol mekanizmalarının en önemli ögesini oluşturur. Sosyal bütünlüğün vazgeçilmez bir parçası olmanın yanında, bireylere değerleri kazandırmak hem sosyal hem de küresel ölçekte var olan veya potansiyel olabilecek problemlerin çözümü için gerçekçi bir yaklaşımdır (Türkkahraman, 2014). Ancak etkili bir değer eğitiminin verilebileceği en önemli kurumların başında okullar gelmekte, bu sürecin başarılı olmasında da süreçte uygulanan plan ve programlar ön plana çıkmaktadır.

Değer eğitiminin etkili ve verimli olması için önce planlı ve tutarlı bir eğitim algısı olması gerekir. Bununla birlikte eğitim programlarında örtük veya açık bir şekilde belirtilen değerleri planlandığı gibi uygulamak önemlidir. Bunun içinde değerleri kazandıracak olan öğretmenlerin yeterli yetenek ve becerilere sahip olmaları gerekir (Türkkahraman, 2014). Ayrıca UNESCO, sürdürülebilir bir toplum için bireylere bilgi, beceri ve tutumları kazandırmanın yanında değerlerin de kazandırılmasının gerekli olduğunu dile getirmiştir. Bu nedenle değerlerin erken yaşlarda bireylere kazandırılması gerekir (Ülavere ve Veisson, 2015). Okullarda eğitim programlarında değerler eğitiminin önemi hakkında çok şey yazılmış ve tartışılmıştır (Kumarassamy ve Koh, 2017). Bununla birlikte değerler eğitimi ile ilgili okul ve öğretmenlerin, giderek artan önemli bir role sahip oldukları (Lovat ve Toomey, 2009) görülmektedir.

Bireylere değerlerin okullarda kazandırılması sağlıklı bir toplum oluşturmak adına önemlidir. Çünkü öğretim sadece zihinsel öğrenmelerle sınırlı değildir. Öğrencilerin duygu, düşünce, tutum ve değerler gibi davranışların geliştirilmesi eğitimin bütünselliğinin gereğidir. Bu açıdan bakıldığında ders programlarında bireylere hangi davranışların doğru veya yanlış olduğu, hangi değerlerin hayatımız için önemli olduğu doğrudan veya dolaylı bir şekilde yer almaktadır (Aydın, 2010). Eğitim programları günümüzde yaşanan toplumsal sorunların azalmasında veya ortadan kalkmasında etkin bir role sahiptir. Bu nedenle öğretim sürecinin planlı yürütülmesi ve bireylere kalıcı tutumların erken yaşlarda kazandırılması açısından, ders içeriklerinde ve kazanımlarda değerler eğitime yer verilmesi gerekliliği öne çıkmaktadır (Yaşaroğlu, 2013). Eğitim sistemi içerisinde Türkiye’de 2003 yılından bu yana farklı yoğunluklarda ama bilinçli bir şekilde değerler eğitime yer verilmektedir. 2010 yılından itibaren ise bu konu yeni bir ivme kazanmıştır (Meydan, 2014). Değer eğitimi ile ilgili uygulamaların özellikle son yıllarda programlarda daha fazla yer edinmeye başlaması değerlerin birey ve toplumlar için artan öneminden dolayıdır. Ancak programlarda kazandırılması ön görülen değerlerin bireylere nasıl kazandırılacağı da ayrıca dikkat çeken bir konudur.

Günümüzde bireyler arasında değerlerin aşınması konusunda artan bir endişe bulunmakta ve eğitim yoluyla bu endişenin giderilmesine dair bir ihtiyaç hissedilmektedir (Shobha ve Kala, 2015). Ancak burada değer eğitiminin etkili olmasında sürecin planlı olmasının yanında öğretmenlerin tutumları da önemlidir. Çünkü Melady ve Corrigan (1980)’a göre değer eğitiminin etkili olmasında sözcüklerden ziyade eylemlerin daha etkili olabileceğini vurgulamışlardır. Bu nedenle okul, sadece değerleri bireylere aktarmamalı aynı zamanda bu değerleri benimseyip özümsemelerine de yardımcı olmalıdır (Linkona, 1991). Okullarda değerlerin etkin olarak kazandırılabilmesi için ilk önce değerlerin hâkim olduğu eğitim ortamı ve bu değerlere sahip eğitimcilerin olması gerekmektedir. Değerler eğitiminin özellikle tutum ve davranış kazandırmada etkili olabilmesi için ise, süreç temelli, uygulama ağırlıklı ve yaşantı merkezli yöntemler kullanılmalıdır. Süreçte kullanılan yöntemler, bireylere değerleri görme ve yaşama fırsatı vermelidir (Yeşil ve Aydın, 2007).

Değerler eğitimi ile ilgili dikkat çekici çalışmaları bulunan Schwartz (2012) değerleri on farklı şekilde tanımlamaktadır. Bireylerin bağımsız düşünce ve özgürlükleri ile ilgili olarak “öz-yönelim”, heyecan duyma

ve yenilik anlayışı ile ilgili “uyarılma”, zevk ve duyguların doymu ile ilgili “hazcılık”, sosyal standartlar konusunda bireysel başarıyı içeren “başarı”, toplumsal statü, insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol ile ilgili “güç”, toplumsal ve bireysel huzur ve istikrar ile ilgili “güvenlik” toplumsal beklentiler ve normlarla ilgili olarak “uyuma”, bireylerin din veya kültürel geleneklere saygı duyması ile ilgili “geleneksellik” bireylerin ilişki içerisinde olduğu kişilerin iyiliğini gözetmesi ve onları koruması ile ilgili “iyilikseverlik”, insanların ve doğanın değerini bilme ile ilgili “evrensellik” gibi değer tanımlamaları bulunmaktadır.

Öğrenme sürecinde bireylerin aslında ne öğrendikleri onların nasıl öğrendikleri ile yakından ilişkilidir. Bu açıdan bakıldığında öğretim programlarında öğrencilere kazandırılmak istenen bilgi, beceri, tutum ve değerlerin aktarılması süreci ve bu sürecin etkin bir şekilde planlanması önem arz etmektedir (CDÖP, 2017). Değerler eğitimi açısından 2005 yılında uygulamaya konan ve daha sonraki yıllarda revize edilen coğrafya öğretim programı incelendiğinde dersin öğretimi ile ilgili açıklamalar bölümünde, coğrafya öğretmenlerinin öğrencilerin bilgi, beceri, kavram ve değer boyutlarında hazırbulunuşluk durumlarını dikkate almaları önerilmiştir. Bununla birlikte ilgili bölümde değerler eğitimi ile ilgili olarak dayanışma, bilimsellik, hoşgörü, sevgi, saygı, vatanseverlik, duyarlılık, estetik, barış ve sorumluluk gibi bazı değerlerin kazandırılması hedeflenmiştir (CDÖP, 2011). Ancak programda hangi kazanımlarda öğrencilere ne tür değerlerin kazandırılacağına dair yeterli düzeyde açıklama yer almadığı görülmektedir.

Öğrenme ortamı, bireylerin yerel ve evrensel değerleri keşfetmelerine fırsat tanıyacak, değerleri benimseyerek tutum ve davranışa dönüştürmelerini destekleyecek şekilde oluşturulmalıdır (Maharajh, 2014; CDÖP, 2017). Bu ortamda öğretmenler rehber olmalıdır. Ayrıca değer eğitiminin etkili olabilmesi için de okul içi ve okul dışı uygulama yer verilmelidir (CDÖP, 2017). Yakın zamanda 2017 yılı içerisinde Türkiye’de ders programlarında tekrardan bir yenilenme hareketi yaşanmış ve yenilenen programlar içerisinde coğrafya öğretim programı da yerini almıştır. Yenilenen coğrafya öğretim programı değerler eğitimi açısından incelendiğinde daha önceki programa (2005) göre değerlere daha fazla yer vermiş, öğrenme sürecinin değer odaklı olması gerektiğine vurgu yaparak, farklı değer türlerini ayrı ayrı tanımlamıştır. Bununla birlikte hangi değerlerin programda hangi kazanımlarda kazandırılacağına dair açıklamalara da yer verilmiştir.

Coğrafya öğretim programında değerler birbiri ile ilişkili olabilecek şekilde on başlık altında (Tablo 2) toplanmıştır.

Tablo 2: Coğrafya öğretim programında yer alan değerler

Değerler	Değerlerle ilişkili tutum ve davranışlar
Adalet	Adil olmak, eşit davranmak ve paylaşmak.
Dostluk	Diğerkâmlık, güven duymak, sadık olmak, vefalı olmak ve yardımlaşmak.
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olmak, doğru sözlü olmak, etik davranmak, güvenilir olmak ve sözünde durmak.
Öz denetim	Davranışlarını kontrol etmek, davranışlarının sorumluluğunu alabilmek, öz güven sahibi olabilmek
Sabır	Azimli olmak ve tahammül edebilmek.
Saygı	Alçakgönüllü olmak, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranmak ve diğer insanların kişiliklerine değer vermek.

Sevgi	Aile birliğine önem vermek ve fedakârlık yapmak.
Sorumluluk	Kişilerin kendisine, çevresine, vatanına ve ailesine karşı sorumlu olması.
Vatanseverlik	Çalışkan olmak, dayanışma, kurallara ve kanunlara uymak, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olmak ve toplumu önemsemek.
Yardımseverlik	Cömert olmak, fedakâr olmak, iş birliği yapmak, merhametli olmak, misafirperver olmak ve paylaşabilmek.

(CDÖP, 2017)

Yenilenen programda on farklı değer ve bu değerlerle ilişkili bazı tutum ve davranışlar yer almaktadır. Ancak, değerler, sadece programlarda yer alan süslü ifadeler olmaktan çıkarılmalı, okul içinde ve dışında değerleri pratiğe dönüştürmeleri için öğrencilere uygun ve etkili fırsatlar verilmelidir. Burada öğretmenler değerlerin aktarılmasında rol model ve kolaylaştırıcı olmalıdır. Öğretmenler değerleri belirlemeli, tanımlamalı ve bunların aktarılmasını sağlayacak şekilde öğrenme ortamı ile öğretim yöntem ve stratejilerini düzenlemelidir. Gerçek hayattan örnek durumları süreçte kullanarak değer eğitimi etkili kılmalıdır. Bununla birlikte değer kavramlarını, eylem veya davranışlarla ilişkilendirmelidir. Örneğin yardım severlik denildiğinde bu değer gerçekte yaşamda karşılığının ne olduğu hakkında da bilgi vermeli, öğrencilerin kendi değerlerini ve toplumsal değerleri keşfetmelerine fırsat tanınmalıdır (CDÖP, 2017).

Hazırlanan ders programlardaki kazanımların değer eğitimi açısından incelenmesi hem öğretmenlere tanıtıcı bilgiler sunar, hem de program geliştirme merkezleri için veri kaynağı oluşturur (Yaşaroğlu, 2013). İlgili literatür incelendiğinde yurtiçinde farklı disiplinlerde değerler eğitimi ile ilgili pek çok çalışmanın yer aldığı (Akbaş, 2008; Deveci & Ay, 2009; Aktepe & Yel, 2009; Balcı & Yelken, 2010; Yalar & Yelken, 2011; Yiğit & Tarman, 2013; Aran & Demirel, 2013; Uygun, 2013; Nalçacı & Beldağ, 2015; Keskin, 2015; Ogelman & Sarıkaya, 2015; Avcı, 2016) ancak coğrafyada değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların ise sınırlı sayıda (Çifçi ve Ünalı, 2014; Katılmış & Balcı, 2017; Çifçi, 2017) olduğu görülmüştür. Her ne kadar diğer bilim alanlarında değerler eğitimi bireylere kazandırılmaya çalışılsa da bu konu coğrafya öğretmenleri için ayrıca önemlidir (Bradbeer, 2007; Gaiter, 2011). Bununla birlikte coğrafya öğretim programında küresel iklim değişikliği (Gökçe ve Kaya, 2009), sürdürülebilir kalkınma (Demirbaş, 2011) ve doğal afetler (Değirmenci ve İltir, 2013) gibi konular incelenmiş olmasına rağmen programda değerlerin incelenmesiyle ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle günümüzde önemle üzerinde durulan ve eğitim yolu ile kazandırılması hedeflenen değerlerin incelenmesinin önemli olduğu düşünüldüğünde, çalışmanın bu alana katkı yapacağı beklenmekte, ortaya çıkan sonuçların ise bundan sonra yapılacak olan programlarda değerler eğitimiyle ilgili konuların incelenmesine ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu amaçla yenilenen coğrafya öğretim programı değerler açısından incelenmiş ve araştırmada şu alt sorulara cevaplar aranmaya çalışılmıştır. Coğrafya öğretim programında değerlerle ilgili olarak;

- Coğrafya öğretim programında hangi değerlere yer verilmiştir.
- Coğrafya öğretim programında değerlerin sınıf düzeylerine göre dağılımı nasıldır.
- Coğrafya öğretim programında değerlerin öğrenme alanlarına göre dağılımı nasıldır.
- Coğrafya öğretim programında değerlerin kazanımlara göre dağılımı nasıldır.
- Coğrafya öğretim programında değerler hangi kazanımlarda verilmeye çalışılmıştır.
- Coğrafya öğretim programında değerler öğrencilere nasıl kazandırılmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Araştırmada nitel araştırma metotlarından biri olan doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgu veya olgular hakkında bilgiler içeren yazılı, görsel materyallerin toplanıp incelenmesi, analizi ve yorumlamasını kapsar. Bu araştırma türünde dokümanlar, etkili bir şekilde kullanılması gereken bilgi kaynakları (Sönmez ve Alacapınar, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2011; Bowen, 2009) olarak düşünülür. Bu nedenle araştırma problemiyle ilgili olarak yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi daha zengin ve kapsamlı çıkarımlar sağlaması açısından önemli görülmektedir. Sonuç olarak araştırma problemine ilişkin çeşitli kaynakların incelenmesi farklı bakış açılarını ve yaklaşımları sentezleme imkânı tanır (Akturan, 2008). Bu amaç doğrultusunda doküman olarak 2017 yılında yenilenen coğrafya dersi öğretim programı kullanılmış ve program değerler açısından incelenerek sonuçları paylaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Bir araştırma türü olarak nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan dokümanlar tek başına kullanıldığında, araştırmanın amacına göre kapsamlı içerik analizine tabi tutulur, dokümanlar belirlenen ilke ve kategoriler doğrultusunda analiz edilir (Merriam, 1998; Bowen, 2009; Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu amaç ışığında araştırmada yer alan sorularla ilgili ulaşılan bulgular sayısal veriler şeklinde betimlenmiştir. Ayrıca bu veriler tablolarda yüzde (%) ve frekans (*f*) şeklinde sunulularak yorumlanmıştır.

Araştırmada 9, 10, 11 ve 12. sınıflar için hazırlanan ve 2017 yılında yenilenen coğrafya dersi öğretim programı esas alınmıştır. 9 ve 10. sınıflar için haftada iki, 11 ve 12. sınıflar için ise haftada dört saatlik program dikkate alınmıştır. Programda yer alan değerler, değerlerin yeri ve önemi, sınıf düzeyine göre dağılımı, kazanımlara göre dağılımı, değerlerin bireylere nasıl kazandırılmaya çalışıldığı ve değerlerle ilgili etkinlik örneklerinin neler olduğu incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlar bulgular bölümünde paylaşılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Araştırmanın bu bölümünde coğrafya dersi öğretim programında değerlerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar paylaşılmıştır. Bulgular, araştırmanın amacına yönelik oluşturulan sorular eşliğinde bu bölümde sırasıyla ve tablolar halinde açıklanmıştır. Tablo 3'te coğrafya öğretim programında sınıf düzeylerine göre toplam kazanım sayıları ve değerlere ilişkin kazanım sayıları verilmiştir.

Tablo 3: Coğrafya Öğretim Programında Yer Alan Toplam Kazanım Sayıları ve Değerlere İlişkin Kazanım Sayıları

Sınıf Düzeyi	Sınıf Düzeyine Göre Toplam Kazanımlar	Değerlere İlişkin Kazanım Sayıları	Değerlere İlişkin Kazanım Oranları
	<i>f</i>	<i>f</i>	%
9. Sınıf	22	5	22,72
10. Sınıf	34	9	26,47
11. Sınıf	40	9	22,50
12. Sınıf	34	8	23,52
Toplam	130	31	23,84

Tablo 3 incelendiğinde, coğrafya dersi öğretim programında farklı sınıf düzeylerinde kazanımlarla birlikte değerlere de yer verilmiştir. Araştırmada değerlere ilişkin kazanım sayıları incelendiğinde değer sayıları 10 ve 11. sınıfta en yüksek düzeye ulaştığı görülmektedir. Bu sayı 9. sınıfta ise en düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Araştırmada kazanımlarla değerler arasındaki oranlar incelendiğinde ise, bu oranın en yüksek olduğu sınıf düzeyi 10. sınıf olurken, diğer sınıflarda bu oranlar birbirine yakın düzeyde olduğu görülmektedir. Değerlerle kazanımlar arasındaki oranlar incelendiğinde 10. sınıf dışında diğer sınıf düzeylerine ve kazanım sayılarına göre değerlerin daha dengeli dağıldığı ifade edilebilir.

Sınıf düzeylerine göre değerlerle ilişkilendirilen kazanım ifadelerine ve kazanım açıklamalarına bakıldığında, 9. sınıfta *“doğa sevgisi”* değeri, *“doğa ve insan etkileşimini örneklerle açıklar”* kazanımı ve *“dünyadan ve Türkiye’den örnekler verir; doğa-insan etkileşiminde insanların doğaya karşı göstermesi gereken duyarlılığa yer verir”* kazanım açıklamaları ile ilişkilendirilmiştir. 10. sınıfta *“vatanseverlik”* değeri, *“Türkiye topraklarının kullanımını verimlilik açısından değerlendirir; Türkiye’de doğal bitki topluluklarının dağılımını yetiştirme şartları açısından analiz eder”* kazanımları ile ilişkilendirilmiştir. 11. sınıfta, *“sorumluluk”* değeri, *“yenilenemeyen kaynakların kullanımı, tükenebilirlik ve alternatif kaynaklar açısından analiz eder”* kazanımı ve *“yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımı konusunda bireylere düşen sorumluluklar üzerinde durulur”* kazanım açıklaması ile ilişkilendirildiği görülmektedir. 12. sınıfta ise, *“öz denetim”* değeri, *“şehirleşme, göç ve sanayileşme ilişkisini toplumsal etkileri açısından yorumlar”* kazanımı ve *“şehir hayatı içerisinde birlikte yaşamının gereği olarak öz denetimin önemini vurgular”* kazanım açıklaması ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

Araştırmada değerlerin sınıf düzeyleri ve öğrenme alanlarına göre dağılımı incelenmiş, ulaşılan sonuçlar Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4: Coğrafya Öğretim Programında Kazanım ve Değerlerin Sınıf Düzeyine ve Öğrenme Alanlarına Göre Dağılımı

Sınıflar	9. Sınıf			10. Sınıf			11. Sınıf			12. Sınıf			Toplam		
	Toplam Kazanım	Değerlere İlişkin Kazanımlar	Yüzde (%)	Toplam Kazanım	Değerlere İlişkin Kazanımlar	Yüzde (%)	Toplam Kazanım	Değerlere İlişkin Kazanımlar	Yüzde (%)	Toplam Kazanım	Değerlere İlişkin Kazanımlar	Yüzde (%)	Toplam Kazanım	Değerlere İlişkin Kazanımlar	Yüzde (%)
Öğrenme Alanları	f	f	%	f	f	%	f	f	%	f	f	%	f	f	%
Doğal Sistemler	13	2	15,3	17	4	23,5	4	5	125	2	1	50,0	36	12	33,3
Beşeri Sistemler	4	1	25,0	12	3	25,0	20	-	-	17	3	17,6	53	7	13,2

Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	3	-	-	1	-	-	9	2	22,2	11	2	18,1	24	4	16,6
Çevre ve Toplum	2	2	100	4	2	50,0	7	2	28,5	4	2	50,0	17	8	47,0
Toplam	22	5	22,7	34	9	26,4	40	9	22,5	34	8	23,5	13	31	23,8

Tablo 4 incelendiğinde, genel olarak, coğrafya öğretim programında yer alan değerlerin öğrenme alanlarına dağılımının dengeli olmadığı görülmektedir. Araştırmada değerlerin, sınıf düzeyi ve öğrenme alanlarına göre dağılımı incelendiğinde, 9. sınıflar için en yüksek oranın (% 100) ile çevre ve toplum öğrenme alanında olduğu, küresel ortam, bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında ise üç kazanım yer alırken, kazanımlarla ilişkilendirilen herhangi bir değer ifadesinin olmadığı görülmektedir. 10. sınıfta ise değerlerin oranının en fazla olduğu öğrenme alanı (% 50,0) ile çevre ve toplum öğrenme alanı olurken, yine herhangi bir değerle ilişkilendirilmeyen öğrenme alanı ise küresel ortam, bölgeler ve ülkeler alanı olduğu görülmektedir. Programda 11. sınıflar için değerlerin dağılım oranlarına bakıldığında bu değerlerin (% 125)'lik oran ile en fazla doğal sistemler öğrenme alanında olduğu, beşeri sistemler alanında yaklaşık 20 kazanım yer almasına rağmen bu kazanımlarla ilişkilendirilen herhangi bir değer ifadesinin programda yer almadığı tespit edilmiştir. 12. sınıfa gelindiğinde ise, en fazla değer oranının olduğu iki öğrenme alanı karşımıza çıkmaktadır. Bu alanlar doğal sistemler, (% 50,0) ve çevre ve toplum (% 50,0) öğrenme alanlarıdır. Değerlerin oranının en az olduğu öğrenme alanları sırasıyla (% 17,6) ile beşeri sistemler, (% 18,1) ile küresel ortam, bölgeler ve ülkeler öğrenme alanlarından oluşmaktadır. Bütün sınıflar açısından değerlerin dağılım oranlarına bakıldığında, bu oranın 17 kazanıma sahip ve 8 değer ifadesinin bu kazanımlarla ilişkilendirildiği çevre ve toplum öğrenme alanı (% 47,0) ön plana çıkarken, beşeri sistemler (% 13,2)'lik oranla değerlerin kazanımlarla en az ilişkilendirildiği öğrenme alanı olduğu tespit edilmiştir. Bu öğrenme alanını sırasıyla (% 16,6) ile küresel ortam, bölgeler ve ülkeler, (% 33,3)'lük oran ile doğal sistemler öğrenme alanları izlemektedir. Tablo 5'te 9. sınıflar için coğrafya öğretim programında yer alan değerler ve değerlerin kazanım numaraları ile öğrenme alanlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 5: Coğrafya Öğretim Programında Öğrenme Alanlarına Göre Değerler ve Kazanım Numaraları

CDÖP Yer Alan Değerler	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz-denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımsızlık
9. Sınıf Öğrenme Alanları										
Doğal Sistemler	-	-	-	9.1.1	-	-	9.1.1	-	-	-
Beşeri Sistemler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	9.2.4
Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Çevre ve Toplum	-	-	-	9.4.2	-	-	9.4.2	-	-	-

Tablo 5 incelendiğinde, 9. sınıfta toplam 5 değer öğrenme alanları ve kazanımlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Doğal sistemler öğrenme alanında 2, çevre ve toplum öğrenme alanlarında 2 ve beşeri sistemler öğrenme alanında ise 1 olmak üzere toplam beş değer kazanımlarla ilişkilendirilmiştir. Tablo 4’te de görüleceği gibi 9. sınıflar için küresel ortam, bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında toplam 3 kazanım yer almasına rağmen, bu öğrenme alanında kazanımlarla ilişkilendirilen değer ifadelerine yer verilmemiştir. Tablo 6’da 10. sınıflar için coğrafya öğretim programında yer alan değerler ve değerlerin kazanım numaraları ile öğrenme alanlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 6: Coğrafya Öğretim Programında Öğrenme Alanlarına Göre Değerler ve Kazanım Numaraları

CDÖP Yer Alan Değerler	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz-denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardıms severlik
10.Sınıf Öğrenme Alanları	Doğal Sistemler	-	-	-	-	-	-	10.1.11 10.1.14	-	10.1.14 10.1.17
	Beşeri Sistemler	-	10.2.5	-	-	-	10.2.9	-	-	10.2.9
	Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Çevre ve Toplum	-	-	-	-	10.4.4	-	-	10.4.4	-

Tablo 6 incelendiğinde, 10. sınıfta toplam 9 değer öğrenme alanları ve kazanımlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Doğal sistemler öğrenme alanında 4, beşeri sistemler öğrenme alanında 3, çevre ve toplum öğrenme alanlarında ise 2 değer kazanımlarla ilişkilendirilmiştir. Tablo 4’te de görüleceği gibi 10. sınıflar için küresel ortam, bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında toplam 1 kazanım yer almasına rağmen bu öğrenme alanında kazanımlarla ilişkilendirilen değer ifadelerine yer verilmemiştir. 10. sınıfta en fazla vurgulanan ve kazandırılmaya çalışılan değer ifadeleri ise doğal sistemler öğrenme alanında yer alan “sorumluluk” ve “yardıms severlik” değerleri olmuştur. Tablo 7’de 11. sınıflar için coğrafya öğretim programında yer alan değerler ve değerlerin kazanım numaraları ile öğrenme alanlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 7: Coğrafya Öğretim Programında Öğrenme Alanlarına Göre Değerler ve Kazanım Numaraları

CDÖP Yer Alan Değerler	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz-denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardıms severlik
11.Sınıf Doğal Sistemler	-	-	-	11.1.1	-	-	11.1.1	11.1.1 11.1.4	11.1.4	-

Beşeri Sistemler	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	-	-	-	-	-	11.3.2	-	-	11.3.4	-
Çevre ve Toplum	-	-	-	11.4.7	-	-	-	11.4.3	-	-

Tablo 7 incelendiğinde, 11. sınıfta toplam 9 değer öğrenme alanları ve kazanımlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Doğal sistemler öğrenme alanında 5, küresel ortam, bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında 2, çevre ve toplum öğrenme alanında ise 2 değer kazanımlarla ilişkilendirildiği tespit edilmiştir. Beşeri sistemler öğrenme alanında ise herhangi bir değer ifadesine yer verilmemiştir. Tablo 4'te de görüleceği gibi 11. sınıflar için beşeri sistemler öğrenme alanında toplam 20 kazanım yer almasına rağmen bu öğrenme alanında kazanımlarla ilişkilendirilen değer ifadelerine yer verilmemiş olması düşündürücü ve dikkat çekici bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. 11. sınıfta en fazla vurgulanan ve kazandırılmaya çalışılan değer ifadeleri ise doğal sistemler öğrenme alanı içerisinde sırasıyla "sorumluluk", "öz denetim", "sevgi" ve "vatanseverlik" değerleri olmuştur. Yine küresel ortam, bölgeler ve ülkeler öğrenme alanında "saygı" ve "vatanseverlik" değerleri, çevre ve toplum öğrenme alanında ise "öz denetim" ve "sorumluluk" değerleri öğrenme alanları ile ilişkilendirilmiştir. Tablo 8'de 12. sınıflar için coğrafya öğretim programında yer alan değerler ve değerlerin kazanım numaraları ile öğrenme alanlarına göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 8: Coğrafya Öğretim Programında Öğrenme Alanlarına Göre Değerler ve Kazanım Numaraları

CDÖP Yer Alan Değerler	Adalet	Dostluk	Dürüstlük	Öz-denetim	Sabır	Saygı	Sevgi	Sorumluluk	Vatanseverlik	Yardımsızlık
Doğal Sistemler	-	-	-	-	-	-	-	12.1.2	-	-
Beşeri Sistemler	-	-	12.2.11	12.2.2	-	-	-	-	12.2.14	-
Küresel Ortam: Bölgeler ve Ülkeler	12.3.11	-	-	-	-	-	-	-	12.3.3	-
Çevre ve Toplum	-	-	-	-	-	-	12.4.1	12.4.2	-	-

Tablo 8 incelendiğinde, 12. sınıfta toplam 8 değer öğrenme alanları ve kazanımlarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Sırasıyla, doğal sistemler öğrenme alanında 1, beşeri sistemler alanında 3, küresel ortam, bölgeler ve ülkeler alanında 2, çevre ve toplum alanlarında ise 2 değer kazanımlarla ilişkilendirilmiştir. Diğer sınıflardan farklı olarak 12. sınıfta her öğrenme alanında en az bir değer ifadesine yer verildiği görülmektedir. 12. sınıfta en fazla vurgulanan ve kazandırılmaya çalışılan değer ifadeleri ise sırasıyla, doğal sistemler öğrenme alanında "sorumluluk", beşeri sistemler alanında "dürüstlük", "öz denetim" ve "vatanseverlik", küresel ortam, bölgeler ve ülkeler alanında "adalet" ve "vatanseverlik", çevre ve toplum

alanında ise “sevgi” ve “sorumluluk” değerleri olmuştur. Tablo 9’da coğrafya öğretim programında sınıf düzeylerine göre değerlerin sayıları verilmiştir.

Tablo 9: Coğrafya Öğretim Programında Sınıf Düzeylerine Göre Değerlerin Sayıları

Değerler	Sınıf Düzeyleri				Toplam
	9.sınıf	10.sınıf	11.sınıf	12.sınıf	
Adalet	-	-	-	1	1
Dostluk	-	1	-	-	1
Dürüstlük	-	-	-	1	1
Öz-denetim	2	-	2	1	5
Sabır	-	1	-	-	1
Saygı	-	1	1	-	2
Sevgi	2	-	1	1	4
Sorumluluk	-	3	3	2	8
Vatanseverlik	-	-	2	2	4
Yardımseverlik	1	3	-	-	4
Toplam	5	9	9	8	31

Tablo 9’da coğrafya dersi öğretim programında yer alan değerlerin sınıf düzeylerine göre dağılımı incelendiğinde, en fazla değer 10. (9) ve 11. (9) sınıflarda yer alırken, en az değer ise 9. sınıfta (5) yer almıştır. Programda en fazla vurgu yapılan ve kazanımlarla ilişkilendirilen “sorumluluk” (8) değeri iken, onu (5) değer sayısı ile “öz denetim” değeri izlemiştir. Bu değerleri sırasıyla “sevgi” (4), “vatanseverlik” (4) ve “yardımseverlik” (4) değerleri takip etmiştir. Programda en az yer verilen değerler ise sırasıyla “adalet” (1), “dostluk” (1), “dürüstlük” (1), “sabır” (1) ve “saygı” (2) değerleri olmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Bu araştırmada yenilenen coğrafya öğretim programı (CDÖP, 2017) değerler açısından ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve araştırma sonunda aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır.

- Yenilenen Coğrafya Dersi Öğretim Programının 2005 yılında hazırlanan önceki programla karşılaştırıldığında birçok yeniliği de beraberinde getirdiği görülmektedir. Burada en dikkat çekici yenilik ise programda değerlerin daha ayrıntılı olarak ele alınması ve değerlere ilişkin bazı tutum ve davranışların belirtilmesidir.

- Araştırma sonucunda, coğrafya öğretim programında her sınıf düzeyinde değerlere yer verildiği tespit edilmiştir. Programda değerlere ilişkin toplam kazanım sayısı 31 olarak belirlenmiştir. Değerlere ilişkin kazanım sayısının en fazla olduğu sınıf düzeyi 10. sınıf (9) ve 11. sınıf (9) olduğu görülmüştür. Değerlerle ilişkili olarak en az kazanımın ise 5 kazanımla 9. sınıfta olduğu tespit edilmiştir. Kazanım oranlarına bakıldığında ise %26,47 ile 10. sınıf en yüksek orana sahipken, diğer sınıf düzeylerinde bu oranın nispeten tutarlı olduğu görülmektedir.

- Programda 9. sınıflar için öğrenme alanlarına göre değer sayıları ve oranları incelendiğinde, ikişer kazanımla “doğal sistemler”, “çevre ve toplum” öğrenme alanları değer kazanımının en yüksek olduğu öğrenme alanları olurken, “küresel ortam, bölgeler ve ülkeler” alanında ise toplam 3 kazanım olmasına rağmen değerlerle ilişkilendirilen herhangi bir kazanım ifadesine rastlanmamıştır.

- Programda 10. sınıflar için öğrenme alanlarına göre değer sayıları ve oranları incelendiğinde, değerlere ilişkin kazanım sayısının en fazla olduğu öğrenme alanı 4 kazanım sayısı ile “doğal sistemler” olmuştur. Yine 9. sınıfta olduğu gibi 10. sınıfta da “küresel ortam, bölgeler ve ülkeler” öğrenme alanında değerlere ait herhangi bir kazanıma yer verilmediği tespit edilmiştir.

- Programda 11. sınıflar için öğrenme alanlarına göre değer sayıları ve oranları incelendiğinde, değerlere ilişkin kazanım sayısının en fazla olduğu öğrenme alanı 5 kazanım sayısı ile “doğal sistemler” öğrenme alanıdır. Bu sınıf düzeyinde, “küresel ortam, bölgeler ve ülkeler” ile “çevre ve toplum” öğrenme alanlarında ikişer kazanım değerlerle ilişkilendirilmiştir. Burada dikkat çekici bir bulgu ise 11. sınıfta “beşeri sistemler” öğrenme alanında toplam 20 kazanım yer alırken, bu kazanımlarla ilişkilendirilen herhangi bir değer ifadesine rastlanmamış olmasıdır.

- Programda 12. sınıflar için öğrenme alanlarına göre değer sayıları ve oranları incelendiğinde diğer sınıf düzeylerinden farklı olarak bu sınıf düzeyinde her öğrenme alanında mutlaka en az bir değer kazanımlarla ilişkilendirilmiştir. Sayı olarak değerlerin dağılımına bakıldığında ise “beşeri sistemler” 3 değer kazanımı ile başı çekmekte, en az sayıda değer kazanımı ise “doğal sistemler” öğrenme alanında yer almaktadır.

- Programda tüm sınıf düzeyleri ve öğrenme alanları incelendiğinde tüm sınıf düzeylerinde değerlere ilişkin oranların en yüksek olduğu öğrenme alanı % 47,0 oranı ile “çevre ve toplum” öğrenme alanı olurken, en düşük orana sahip öğrenme alanı ise % 13,2’lik oranla “beşeri sistemler” öğrenme alanı olduğu görülmüştür. Bu veriler ışığında bakıldığında öğrenme alanlarına göre değerlerin tüm sınıflar için dengeli ve tutarlı dağıldığı söylenemez.

- Programda 10 farklı değer ifadesi ve bunlarla ilişki olarak tutum ve davranışlar açıkça belirtilmiştir. Bu değerlerin sınıf düzeylerine göre dağılımına bakıldığında sınıflar arasında bir tutarsızlık bulunmaktadır. 12. sınıfta pek çok değer kazanımlarla ilişkilendirilirken, 9. sınıfta ise “öz denetim”, “sevgi” ve “yardımseverlik” dışında diğer 7 değer kazanımlarla ilişkilendirilmemiştir. Bu anlamda değerlerin sınıf düzeylerinde kazandırılması ile ilgili bir tutarsızlığın olduğu görülmektedir.

- Programda toplam 10 değer, tüm sınıf düzeylerine göre incelendiğinde hemen hemen her değere farklı sınıf düzeylerinde de olsa yer verilmiştir. Bununla birlikte programda en fazla vurgu yapılan ve önemsenen “sorumluluk” değeri iken, onu “öz denetim” değeri izlemiştir. Programda tüm sınıf düzeylerine göre değerlerin dağılımına bakıldığında burada da bir tutarsızlık bulunmaktadır.

- Programda değerlerin daha ayrıntılı bir şekilde yer alması değerlerin kazandırılması açısından anlamlı ise de, bu değerlerin bireylere nasıl kazandırılacağına dair örnek etkinliklere veya uygulamalara yer verilmemiştir.

Coğrafya eğitimi, programda belirtilen değerlerle birlikte pek çok farklı değer kazandırılabilmesi önemli bir disiplindir. Nitekim Slater ve Lambert (1998) coğrafyanın pek çok konusunun değerlerle ilişkili olduğunu belirtirken, Huckle (1983) ise bir çalışmada coğrafya ders ve müfredatlarında değerlerin olması gerektiğini savunarak, değerlerin bireyleri kendi yaşamlarını ilgilendiren konular üzerinde düşünmeye, çevrelerine eleştirel bir bakış açısıyla bakmaya ve daha bilinçli davranmaya teşvik edebileceğini belirtmiştir. Çünkü coğrafya biliminin odak noktasını insan ve çevre oluşturur. Bu açıdan bakıldığında öğrencilere kazandırılması hedeflenen pek çok değer ifadesi de insan ve doğal ortamlarla yakından ilişkilidir. Yenilenen programın değerler açısından bir yenilik oluşturması sevindiricidir. Ancak değerlerin sınıf ve öğrenme alanlarına dağılımının gözden geçirilmesi gerekebilir. Bununla birlikte programda belirtilen değerlerin bireylere nasıl kazandırılabilmesine dair daha fazla açıklama ve uygulama örneklerine yer verilmesi gerekir.

Araştırma sonucunda programda 9. sınıfta “küresel ortam, bölgeler ve ülkeler” öğrenme alanında değer kazanımlarına yer verilmediği belirtilmiştir. Oysaki burada yer alan kazanım açıklamalarına bakıldığında “Türkiye’deki farklı bölge örneklerinin varlığından ve bu zenginlikten hareketle ülke sevgisine vurgu yapar”

kazanım açıklamasının “sorumluluk” veya “vatanseverlik” gibi değerlerle ilişkili olabileceği düşünülmektedir. Yine benzer bir şekilde 10. sınıfta “küresel ortam, bölgeler ve ülkeler” öğrenme alanındaki kazanım açıklamalarında yer alan “İstanbul’daki 3. Hava Limanı ve Kanal İstanbul projelerinin bölgesel ve küresel etkilerine yer verir” açıklaması programdaki değer veya değerlerle ilişkili tutum veya davranışlarla ilişkilendirilebilir. Yenilenen programın değerler açısından en dikkat çekici bulgularından biri de şudur ki, programda 11. sınıfta “beşeri sistemler” öğrenme alanında toplam 20 kazanım ifadesi yer alırken, bu kazanımlar belirtilen değerlerden herhangi biri ile ilişkilendirilmemiştir. Hâlbuki bu öğrenme alanındaki kazanım ifade ve açıklamalarına kısaca bakıldığında, “nüfus ve nüfus politikaları, Türkiye’nin nüfus politikaları, Türkiye’nin nüfus yapısı, şehirler ve bunların fonksiyonel özellikleri, başlıca Türk-İslam şehirleri, Türkiye’deki kır yerleşmeleri, doğal ve beşeri unsurların üretim, dağıtım ve tüketim süreçleri üzerinde etkisi, doğal kaynaklar, doğal kaynakların değeri, ülkemizdeki doğal kaynaklar ve önemi, Türkiye’nin ekonomik yapısı, Türkiye’de tarım ve hayvancılık, Türkiye’de madenler ve enerji kaynakları, Türkiye’de sanayi ve savunma sanayisi” gibi pek çok kazanım konusu ve açıklamaları yer almaktadır. Ancak bu kazanım ve açıklamalarla herhangi bir değer veya değerlerin ilişkilendirilmemesi oldukça düşündürücüdür.

Hill (1991) müfredatların toplumların önceliklerini yansıtan bir ayna olduğunu vurgularken, Bills ve Husbands (2005), okul ve ders programlarının değerlerin toplumsallaşmasında güçlü birer araç olduğunu, Pitiyanuwat ve Sujiva (2000) okul düzeyinde istenilen veya arzu edilen değerlerin programlara önceden konulduğunu, Lovat (2010) nitelikli eğitimi sağlamada ve artırmada değer eğitiminin etkili olabileceğini ancak bunun iyi hazırlanmış bir programla mümkün olabileceğini vurgulamıştır. Bunun sonucu olarak son yıllarda değer eğitiminin okullarda kazandırılmasıyla ilgili olarak artan bir talebin olduğu görülmektedir. Nitekim Etherington (2013) çalışmasında bu durumun değer temelli müfredat oluşturma ve uygulama çalışmalarını hızlandırdığını belirtmiştir. Ancak değerlerin müfredatlarda belirtilmesi ve yazılması tek başına yeterli değildir (Juutinen ve Viljamaa, 2016). Önemli olan bu değerleri eğitim sürecinde bireylere kazandırabilmektir. Eğitim sürecinde değer temelli eğitim, sadece öğrencilere kazandırılacak olan değerleri belirleme şekli değil, aynı zamanda eğitimin kalitesini artıran, toplumu; saygı, dürüstlük, merhamet, alçakgönüllülük ve sorumluluk gibi değerler açısından etkileyen bir süreci içine alır (Hawkes, 2009). Bu ve benzeri değerleri eğitim sürecinde kazanmış olmak, hem bireyler hem de toplumlar için oldukça önemlidir. Bu nedenle okullar için hazırlanan programlar ve burada yer alan değerler bu süreçte bireylere kazandırılmalıdır. Bu anlamda coğrafya dersleri değerlerin kazandırılmasında kritik bir role sahiptir. Nitekim Lambert (1999 ve Slater (1995) yaptıkları çalışmalarında değerlerin coğrafya eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca Çifçi (2017) bir çalışmada coğrafya biliminin ideal vatandaşların yetiştirilmesine katkı sağlayabileceğini ve değerler eğitiminin burada önemli olduğunu belirtmiştir.

Ülavere ve Tammik (2017), yaptıkları çalışmalarında, değerlerin bireylere kazandırılmasında okul, aile ve öğretmenlerin işbirliği içerisinde olmasının önemini dile getirmişlerdir. Bu nedenle programlarda belirtilen değerler sadece okul ortamlarında ve öğretmenler tarafından sözlü olarak ifade edilen kavramlar olmamalıdır. Gerek okul ortamında, gerekse aile ve doğal ortamlarda bu değerlerin karşılığının neler olduğu, süreçte uygulamaya dönük etkinliklerin yer aldığı ortamlar değerlerin kazandırılmasında daha etkili olduğu düşünülebilir. Bu anlamda bakıldığında coğrafya dersleri doğa ve insanla ilişkili konuları ve uygulamaya imkân tanıyan öğrenme fırsatları ile değerlerin kazandırılmasında etkili bir disiplin alanıdır. Bu nedenle coğrafya öğretim programı değerlerin kazandırılmasında öğretmenlere rehber niteliğindedir. Nitekim Çifçi ve Ünalı (2014), coğrafya öğretmenleri ile yaptıkları bir çalışma sonucuna göre öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu coğrafya öğretim programında yer alan değerlerin vatanını sevme ve vatanını koruma gibi vatan bilincini oluşturan duyguları desteklediği görüşünde hem fikirdir.

Değerlerin bireylere kazandırılmasında insanlığın ortak değerleri, kültürel değerler ve miras, doğal ortam ve çevre, insan-çevre etkileşimi, doğal kaynaklar ve kullanımı gibi toplumun her ferdiyi ilgilendiren ortak temaların eğitim sürecinde vurgulanması gerekir. Nitekim Moosmayer ve Siems (2012) üniversite öğrencileriyle gerçekleştirdikleri bir çalışmada, öğrencilerin değer eğitimi karşısında istekli olduklarını ve öğrencilerin genellikle evrensel değerlere vurgu yaptıklarını belirtmişlerdir. Yazıcı (2006), eğitim sürecinin, sadece bilişsel ve motor becerilerin verildiği bir anlayış içinde olmasının, toplumu oluşturan bireylerin değer, tutum ve duyuşsal becerileri kazanmalarını olumsuz etkileyeceğini belirtmiştir. Bu nedenle toplumsal bütünlüğün sağlanması ve ortak amaçların belirlenmesi değer ve tutumların elde edilmesinde etkili olacaktır. Coğrafya öğretim programı (2017), öğrenme ve öğretme sürecinin değer odaklı olması gerektiğini vurgulayarak bu ortamdaki kişisel ve kültürel açıdan var olan farklılıklara dikkat çekmiş, bu farklılıkları birer zenginlik olarak tanımlamış ve buradan hareketle bireylerin olumlu his geliştirmeleri, kendilerini ve başkalarını anlamaları, sorgulamayı destekleyen, toplumsal bilinç geliştirmelerine imkân tanıyan öğrenme ortamlarının önemini vurgulamıştır. Bu anlamda sınıflar, farklı değer özelliklerine sahip bireylerin olduğu ortamlardır. Öğretmenlerin, farklılıkların aslında birer zenginlik olduğunu düşünerek, bu ortamlardan en etkili bir şekilde yararlanmaları değerlerin kazandırılmasında faydalı olacaktır.

Değerlerin bireylere kazandırılmasında kuşkusuz öğretmenler önemli bir role sahiptir. Bu nedenle öncelikle öğretmenlerin değerler konusunda yeterlilikleri, değerleri kazandırmada tercih ettileri yöntem ve yaklaşımlar öncelik konusudur. Ancak (Haydon, 2004), değer eğitiminde sınıf ortamında öğretmenler için ortak bir modelin zor olduğunu ifade etmiştir. Sukhontapatipak ve Srikosamatara (2012) bir çalışmada, mekâna dayalı veya yer temelli eğitim çalışmalarının öğrencilerin çevre bilinçlerini geliştirdiğini ve değer eğitiminde etkili olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca Katılmış ve Balcı (2017) “coğrafya öğretmeni adaylarının değerler eğitimine yönelik görüşleri” adlı çalışmada değerlerin kazandırılmasında öğretmenlerin rol model olması ve öğrenci merkezli uygulamalara yer verilmesi gerektiği düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ancak uygulanmakta olan mevcut lisans programının öğretmen adaylarına değerler eğitimine ilişkin yeterlilikleri kazandırmada istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Carr ve London (1999) ise öğretmenlerle yaptıkları çalışmalarında eğitimde değerlerin önemine vurgu yaparken, sosyal bilimlerde değerlerin daha geniş ve kapsamlı araştırılması gerektiği üzerinde durmuşlardır. Sonuç olarak, günümüz dünyasında her ne kadar bilim ve teknolojinin ülkelerin gelişmesinde, kalkınmasında ve ilerlemesinde önemi her geçen gün artsa da, toplumların birlik ve beraberlik içinde yaşamaları, geleceğe umutla bakabilmeleri ve daha yaşanabilir bir dünya için ortak değerlere sahip olmalarının da bir o kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu nedenle bu ortak değerlerin bireylere erken yaşlarda kazandırılması hayati öneme sahiptir.

Öneriler

Araştırma sonuçlarına dayanarak 2017 yılında yenilenen coğrafya dersi öğretim programı değerler eğitimi açısından bu alana yeni bir soluk getirdiği görüşüne varılmış ve araştırma sonuçları ışığında şu önerilere yer verilmiştir.

- Programda her sınıf düzeyinde değerlere yer verilmiş ancak değerler, sınıf düzeyleri arasında daha tutarlı hale getirilebilir.
- Bazı öğrenme alanlarında hedeflenen kazanımlar sayıca fazla olmasına rağmen bu kazanımların değerlerle sınırlı olarak ilişkilendirildiği görülmüş. Bu açıdan değerlerin öğrenme alanlarına göre dağılımı daha tutarlı hale getirilmelidir.
- Programda “küresel ortam: bölgeler ve ülkeler” ve “beşeri sistemler” öğrenme alanlarında yer alan kazanımlar değerlerle daha az ilişkilendirilmiştir. Bu durum değerler açısından yeniden gözden geçirilmelidir.

- Değerlerin kazandırılmasında sözel ifade ve telkinlerden çok eylemlerin ve değer analizlerinin önemli olduğu düşünüldüğünde, programda değerlerin bireylere nasıl kazandırılacağı ile ilgili yeterli düzeyde açıklamalara ve uygulama örneklerine yer verilmelidir.
- Programda kazanımlarla ilişkilendirilen ve bireylere kazandırılması hedeflenen on farklı değere yer verilmiştir. Coğrafya konuları ve içeriği göz önüne alındığında konularla ilişkilendirilebilecek farklı değerlere de yer verilebilir.
- Değerlerin bireylere kazandırılması konusunda ders konuları ve öğretmenlerle birlikte okul, aile ve toplumun farklı kesimlerine yönelik farkındalık oluşturabilecek uygulama ve etkinliklere imkân tanınabilir.
- Değerler eğitimi açısından farkındalığı artırma ve bu alandaki boşluğu doldurma konusunda coğrafya eğitimi alanında uygulamaya dönük nicel veya nitel çalışmalar faydalı olabilir.
- Son olarak gelecekte değerler eğitimiyle ilgili öğrenci ve öğretmenlerin bakış açılarını ortaya koyan çalışmalara yer verilebilir.

Kaynakça / References

- Akbaş, O. (2008). An overview of trends in values education. *Journal of values education*. 6, (16), 9-27.
- Aktepe, V. ve Yel, S. (2009). The description of value judgments of primary School teachers: the case of Kırşehir. *Türk eğitim bilimleri dergisi* 7, (3).
- Akturan, U. (2008). Doküman incelemesi. *Nitel araştırma yöntemleri*. (Edit. Baş, T. ve Akturan U.). Seçkin yayınları. Ankara.
- Altunay, E. & Yalçınkaya, M. (2011). Examining teacher candidates' views about values in knowledge society by some variables. *Educational administration: theory and practice*. 17, (1), 5-28.
- Aran, Ö. C. & Demirel, Ö. (2013). The opinions of 4th and 5th social science class teachers about values on educational practices. *Electronic journal of social sciences*. 12 (46).
- Avcı, E. K. (2016). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminde coğrafya disiplininin rolü. *Araştırma ve deneyim dergisi*. 1 (1), 36-58.
- Aydın, F. & Güngördü, E. (2015). *Coğrafya eğitiminde özel öğretim yöntemleri*. Pegem yayınları. Ankara.
- Aydın, M. Z. & Gürler, Ş. A. (2012). *Okulda değerler eğitimi. Yöntemler, etkinlikler kaynaklar*. Nobel yayıncılık. Ankara.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime bakış dergisi*. 6 (18), 16-20.
- Balcı, F. A. & Yelken, T. Y. (2010). Meanings attributed to the concept of "value" by primary school teachers. *H. U. Journal of education*. 39, 81-90.
- Berkant, H. G.; Efendioğlu, A. & Sürmeli, Z. (2014). Investigation of teachers' views on values education. *Turkish studies*. 9, (5), 427-440.
- Berkowitz, M. W. (2011). What works in values education? *International journal of educational research*. 50, 153-158.
- Bilgin, N. (1995). *Sosyal psikolojide yöntem ve pratik çalışmalar*. Sistem yayıncılık. İstanbul.

- Bill, L. & Husbands, C. (2005). Values education in the mathematics classroom: subject values, educational values and one teacher's articulation of her practice. *Cambridge journal of education*, 35 (1), 7-18.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9 (2), 27-40.
- Bradbeer, J. (2007) Professional Standards and values for university teachers of geography, *Journal of geography in higher education*, 31 (2), 219-224.
- Bradshaw, Y.; Healey, J. F. & Smith R. (2001). *Sociology for a new century*, Pine Forge Press.
- Brownlee, J. L.; Scholes, L.; Walker, S. & Johansson, E. (2016). Critical values education in the early years: Alignment of teachers' personal epistemologies and practices for active citizenship. *Teaching and teacher education*. 59, 261-273.
- Butt, G. (2002) *Reflective teaching of geography*. London, Continuum. 11–18.
- Carr, D. & London, J. (1999). Teachers and schools as agencies of values education: reflections on teachers' perceptions part two: the hidden curriculum, *Journal of beliefs and values*, 20 (1), 21-29
- CBSE (2012). *Values education. A handbook for teachers*. Central board of secondary education. Shiksha Kendra, 2, Community Centre, Preet Vihar, Delhi.
- CDÖP (2011). *Coğrafya dersi öğretim programı*. Milli eğitim bakanlığı ortaöğretim genel müdürlüğü. Ankara.
- CDÖP (2017). *Coğrafya dersi öğretim programı*. Milli eğitim bakanlığı ortaöğretim genel müdürlüğü. Ankara.
- Çifçi, T. & Ünalı, Ü.E. (2014). Remarks and views of geography teachers on current situation of value education. *Zeitschrift für die welt der türken*. 6 (2). 81-99.
- Çifçi, T. (2017). Coğrafya dersi öğretim programında (2017) değer eğitimi. *International symposium of education and values (ISOEVA) Bildiri Özetleri Kitabı*. Muğla.
- Çifçi, T. (2017). *Coğrafyada değer eğitimi*. Pegem yayınları. Ankara.
- Değirmenci, Y. & İter, İ. (2013). The natural disasters in the geography teaching curriculum. *Marmara geographical review*. 28, 276-303.
- Demirbaş, Ç. Ö. (2011). Sustainable development in the curriculum of geography course. *Journal of Human Sciences*. 8 (2).
- DeRoche, E. F. & Williams, M. M. (1998). *Educating hearts and minds. a comprehensive character education framework*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press, Inc.
- Deveci, H. & Ay, T. S. (2009). Values in daily life according to diaries of primary school students. *The journal of international social research*. 2, (6). 167-181.
- Edwards, G. (2002). *Geography, culture, values and education*. (Eds.R. Gerber and M. Williams). *Geography, culture and education*, 31-40. Kluwer Academic Publishers. Springer, Dordrecht.
- Erden, M. (2004). *Öğretmenlik mesleğine giriş*. Alkım yayınevi. İstanbul.

- Etherington, M. (2013) Values education: why the teaching of values in schools is necessary, but not sufficient, *Journal of research on Christian education*, 22 (2), 189-210,
- Gaite, M. J. M. (2011). Geographical education and teacher training. Challenges and prospects in the new European higher education area (EHEA). *Boletín de la asociación de geógrafos españoles*. (57), 459-464.
- Gerber, R. (2009). Geographical education. Geography. Encyclopedia of life support systems. Volume I. M. Sala (eds.), *Encyclopedia of Life Support Systems (EOLSS)*. Oxford UK.
- Giddens, A. (2009). *Sociology* (6th ed.). Oxford: Polity Press.
- Gökçe, N. & Kaya, E. (2009). Global climate change in the instructional program for geography course. *Selcuk University the journal of institute of social science*. 22, 157-168.
- Halstead, J. M. & Taylor, M. J. (2000) Learning and teaching about values. a review of recent research, *Cambridge journal of education*, 30 (2), 169-202.
- Hawkes, N. (2009). Values and quality teaching at west kidlington primary school. (eds. T. Lovat, R. Toomey). *Values education and quality teaching*. Springer Science+Business Media B.V.
- Haydon, G. (2004). Values education: sustaining the ethical environment, *Journal of moral education*, 33 (2), 115-129.
- Hernando, A. (1998) Values in geography education and teacher training, *International research in geographical and environmental education*, 7(2), 168-174.
- Hill, B. V. (1991). *Values education in Australian schools*. Melbourne: The Australian council for educational research.
- Hopwood, N. (2008). Geography and moral education in a super complex world: the significance of values education and some remaining dilemmas, ethics, *Place & environment*, 2 (1), 5-18.
- Huckle, J. F. (1983). Values education through geography: a radical critique, *Journal of geography*, 82 (2), 59-63.
- Johnson, D. W. & Johnson, R. T. (2010). The impact of social interdependence on values education and student (eds. Well-being. T. Lovat et al.) *International research handbook on values education and student wellbeing*. Springer Science, Business Media B.V.
- Juutinen, J. & E. Viljamaa (2016). A narrative inquiry about values in a finnish preschool: the case of traffic lights. *International journal of early childhood*. 48 (2), 193–207.
- Katılmış, A. & Balcı, A. (2017). The investigation of geography teacher candidates opinions' towards values education. *Marmara geographical review*.15, 1-12.
- Kaymakcan, R. (2010). Değer kavramı ve gençlerin dini değerleri. *Eğitime bakış dergisi*. 6 (18), 10-16.
- Keskin, Y. (2015). Values education in history curriculum and textbooks. *Turkish studies*. 10 (7), 659-674.
- Koh, C. (2012). Moral development and student motivation in moral education: A Singapore study. *Australian journal of education*. 56 (1), 83-101.
- Kolaç, E. & Karadağ, R. (2012). Meanings assigned to the notion of value and value ranking by pre-service turkish-language teachers. *Elementary education online*, 11 (3), 762-777.

- Korch, A. (2009). *Values education in the American school system. Unpublished master's thesis* Rowan University.
- Kumarassamy, J. & Koh, C. (2017). Teachers' Perceptions of Infusion of Values in Science Lessons: A Qualitative Study. *Research in science education*. <https://doi.org/10.1007/s11165-017-9612-8>
- Lambert, D. & Balderstone, D. (2000) *Learning to teach geography in the secondary school: a companion to school experience* (London, Routledge).
- Lambert, D. (1999). Geography and moral education in a super complex world: the Significance of Values Education and Some Remaining Dilemmas, *Ethics, Place & Environment*, 2 (1), 5-18.
- LePage, P.; Akar, H.; Temli, Y.; Şen, D.; Hasser, N. & İvins, İ. (2010). Comparing teachers' views on morality and moral education, a comparative study in Turkey and the United States. *Teaching and teacher education* 27, 366-375.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character. How schools can teach respect and responsibility*. New York: Bantam Books.
- Lovat, T. J. & Clement, N. D. (2008) Quality teaching and values education: coalescing for effective learning. *Journal of moral education*, 37 (1), 1-16.
- Lovat, T. J. & Toomey, R. (2009). *Introduction: values education. A brief history to today. Values education and quality teaching*. Springer Science-Business Media B.V.
- Lovat, T. J. (2010). Synergies and balance between values education and quality teaching, *Educational philosophy and theory*, 42 (4), 489-500.
- Maharajh, L. R. (2014). Values! A hot topic. *Anthropologist*, 17 (2), 491–500).
- Melady, T. & Corrigan, R. L. (1980) Values and education. *Sacred Heart University Review*: 1 (1). 12-20.
- Merriam, S. B. (1998). *Qualitative Research and case study applications in education*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Meydan, H. (2014). An evaluation on the role of values education in school and values education approaches. *Journal of the theology faculty of Bülent Ecevit University*. 1 (1), 93-108.
- Moosmayer, D. C. & Siems, F. U. (2012) Values education and student satisfaction: German business students' perceptions of universities' value influences, *Journal of marketing for higher education*, 22 (2), 257-272.
- Nalçacı, A. & Beldağ, A. (2015) Teacher views on earning the values in elementary school 4th and 5th grades social sciences course. *International journal of Eurasia social sciences*, 6, (21). 67-81.
- Ogelman, H. G. & Sarıkaya, H. E. (2015). Views of preschool teachers about education of values: case of denizli province. *Sakarya university journal of education faculty*. (29), 81-100.
- Özensel, E. (2003). The sociological relevance of values. *Journal of Values Education*, 1 (3), 217-239).
- Pereira, L. J. (2016). *Values education in Bangladesh: Understanding high school graduates' perspectives. Unpublished doctoral dissertation*. University of the Incarnate Word.
- Pitiyanuwat, S. & Sujiva, S. (2000) Civics and values education in Thailand: Documentary Analysis, *Asia Pacific journal of education*, 20 (1), 82-92.

Schwartz, S. H. (2012). An overview of the Schwartz theory of basic values. *Online readings in psychology and culture*, 2 (1). 2-20.

Sekhar, S. C. & Emmaniel, R. (2012). Impart value-based education. *International journal of academic research in progressive education and development*. 1 (1), 355-362.

Shobha, S. & Kala, N. (2015). Value education towards empowerment of youth a holistic approach. *Procedia - social and behavioral sciences* 172. 192-199.

Slater, F. & Lambert, D. (1998) Introduction: examining values in geographical and environmental education, *International research in geographical and environmental education*, 7 (2), 140-141.

Slater, F. (1995). Values: Towards mapping their locations in a geography education in kent. (eds. A., Lambert, D., Naish, M. and Slater, F.). *Geography in education: viewpoints on teaching and learning*. (Cambridge, Cambridge University Press) pp. 200-230.

Sönmez, V. & Alacapınar, F.G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı yayıncılık. Ankara.

Sukhontapatipak, C. & Srikosamatara, S. (2012). The role of field exercises in ecological learning and values education: action research on the use of campus wetlands, *Journal of biological education*, 46 (1), 36-44.

Superka, D. P.; Ahrens, C.; Hedstrom, J. E.; Ford, L. J. & Johnson, P. L. (1976). *Values education sourcebook: conceptual approaches, material analyses, and an annotated bibliography*. Colorado: social science education consortuim, ERIC Clearinghouse for social studies/social science education.

Swanson, D. M. (2010). Value in Shadows: a critical contribution to values education in our times. (eds. T. Lovat et al.), *International research handbook on values education and student wellbeing*, springer science, Business Media B. V.

Tatto, M. T.; Arellano, L. A.; Uribe, M. T.; Varela, A. L. & Rodriguez, M. (2001) Examining Mexico's values education in a globally dynamic context. *Journal of moral education*, 30 (2), 173-198.

Tilbury, D. (2003). Environmental education and development education teaching geography for a sustainable World. Teaching and learning geography. (eds. D. Tilbury and M. Williams) Taylor & Francis e-Library. *RoutledgeFalmer is an imprint of the Taylor & Francis Group*. London and New York.

Turan, S. & Aktan, D. (2008). Existing and ideal social values of school life as perceived by teachers and students. *Türk eğitim bilimleri dergisi*. 6, (2), 227-259.

Türkkahraman, M. (2014). Social values and value education. *Procedia - social and behavioral sciences*. 116, 633-638.

Ülavere, P. & Tammik, A. (2017). Value education in Estonian preschool child care institutions. *Journal of teacher education for sustainability*. 19 (1). 129-146.

Ülavere, P. & Veisson, M. (2015). Values and values education in Estonian preschool child care institutions. *Journal of teacher education for sustainability*. 17, (2)108-124.

Ulusoy, K. & Dilmaç, B. (2012). *Değerler eğitimi*. Pegem yayıncılık. Ankara.

Ünlü, M. (2014). *Coğrafya öğretimi*. Pegem yayınları. Ankara.

Uygun, S. (2013). An evaluation of the values education programs (Antalya sample) *Mediterranean journal of humanities*. 3 (2), 263-277.

Yalar, T. & Yelken, T.Y. (2011). Determining the teachers opinions on improving values education and developing a programme module sample. *Electronic journal of social sciences*. 10, (38). 79-98.

Yaman, E. (2012). *Değerler eğitimi. Eğitimde yeni ufuklar*. Akçağ yayınevi. Ankara.

Yaşaroğlu, C. (2016). Cooperation and importance of school and family on values education. *European journal of multidisciplinary studies*, 1 (2), 66-71.

Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük bilimi araştırmaları*. (19), 500-522.

Yeşil, R. & Aydın, D. (2007). The method and timing in democratic values education. *TSA*, 11 (2), 65-84.

Yiğit, M. F. & Tarman, B. (2013). The place and importance of values education in 4.th and 5th. Grade primary school social studies textbooks. *Journal of Social Studies Education Research*. 4 (2), 79-102.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin yayınları. Ankara.